



UNIwersYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU

Dr hab. Katarzyna Więckowska, prof. UMK
Katedra Literatury, Kultury i Komparatystyki Anglojęzycznej
Instytut Literaturoznawstwa
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

18 marca 2024 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Krystiana Piotrowskiego
pt. *The Affective Vanguard.*
Affectivity and Somaticity in Twentieth-Century British Literature

Rozprawa doktorska pana mgra Krystiana Piotrowskiego jest obszernym i ambitnym przedsięwzięciem badawczym, stawiającym sobie za cel odczytanie twórczości wybranych dwudziestowiecznych brytyjskich pisarzy i pisarek awangardowych za pomocą narzędzi zaproponowanych przez współczesną teorię afektu. Główną część dysertacji stanowi analiza twórczości „afektywnej awangardy”, w skład której pan Piotrowski zalicza B. S. Johnsona, Alana Burnsa, Ann Quin i Annę Kavan, a którą definiuje jako wyróżniającą się uwrażliwieniem na „afektywny potencjał” codzienności i specyficznym ujęciem dynamiki afektu i ciała. Oprócz analizy wybranych utworów, celem autora jest również opracowanie metodologii, która stosuje najnowsze osiągnięcia teorii afektywności i cielesności (somatyczności) do badania literatury eksperymentalnej. Uważam, że mgr Piotrowski realizuje założone w pracy cele, a jego rozprawa, choć nie pozbawiona pewnych wad, jest ważnym głosem w badaniach nad XX-wieczną awangardą.

Rozprawa mgra Piotrowskiego świetnie wpisuje się w najnowszy i zyskujący coraz większą popularność nurt badań nad literaturą eksperymentalną. Praca składa się z przedmowy, obszernego wstępu, rozdziału teoretycznego, interludium („Interlude”), czterech rozdziałów poświęconych analizie twórczości przedstawicieli i przedstawicielek afektywnej awangardy oraz wniosków; wraz z bibliografią i streszczeniem w języku polskim i angielskim, praca liczy 714 stron. Przedmowa przedstawia główne cele dysertacji, jest również swoistym wprowadzeniem do brytyjskiej awangardy i problematyki rozprawy; to fragment naznaczony dość mocnym rysem personalnym i afektywnym, mający na celu, jak sądzę, oddanie trudności czy wręcz niemożliwości obiektywnej analizy utworów o dużym potencjale afektywnym. We wstępie do pracy mgr Piotrowski definiuje awangardę, opisuje jej rozwój, założenia i kontekst społeczno-literacki, a także przedstawia sylwetki omawianych w pracy pisarzy i pisarek. Ważną częścią wstępu jest opis głównych założeń teoretycznych rozprawy oraz zarys teorii afektu i cielesności, które są szczegółowo omówione w rozdziale pierwszym. Pan Piotrowski przedstawia najważniejsze kierunki rozwoju studiów nad afektami, omawia główne pojęcia i prace, opisuje wkład wybranych badaczy i badaczek, wskazuje także na powiązania teorii afektu z innymi rodzajami badań i dyscyplinami, między innymi z kognitywistycznymi badaniami literackimi, studiami nad zwierzętami, nowymi materializmami, transhumanizmem i posthumanizmem. Opis stanu badań jest wyczerpujący, podobnie jak ilość omówionych pozycji krytycznych, badaczek, badaczy i koncepcji – choć do wielu z nich Autor nie powraca w dalszych częściach pracy, a niektóre podaje tylko w formie listy. Rozumiem, że szeroki zakres tematów wynika z dążenia do wyczerpującej prezentacji tła teoretycznego i studiów nad afektami, wydaje mi się jednak, że korzystniejsze dla klarowności wywodu byłoby skupienie się na wybranych wątkach i problemach. Rolę porządkującą, przynajmniej do pewnego stopnia, pełni rozdział pierwszy, teoretyczny, który strukturyzuje pojęcia i podejścia pod kątem ich przydatności w analizie utworów eksperymentalnych. Pan mgr Piotrowski ciekawie omawia koncepcję czytania dla afektu (za Davidem Jamesem), opisuje afektywność i somatyczność jako pojęcia nomadyczne (za R. Braidotti i M. Bal), definiuje poetykę afektywną oraz wprowadza termin „afektografia” do określenia pisarstwa opierającego się na gwałtownych emocjach, napięciach i ulotnych wrażeniach. Proponuje również inne nowatorskie pojęcia i terminy, które wskazują na wybrane afektywne aspekty tekstów literackich i powiązania ze światem zewnętrznym i czytelnikami (np. *experiential eversion*). Kolejna część rozprawy, Interludium, poświęcona jest brytyjskiej sztuce awangardowej przełomu XX wieku i jest wnikliwym –

i kreatywnym – omówieniem „modernistycznej ekonomii uczuć”, wskazującym na kluczowe momenty, konflikty, bohaterki i bohaterów awangardowej rewolucji.

Zakres teorii i podejść omawianych we wstępie, rozdziale pierwszym i interludium jest imponujący i niewątpliwie świadczy o doskonałej znajomości omawianej problematyki i ogromnej wiedzy mgra Piotrowskiego, jednak pewne zastrzeżenia budzi sposób przedstawienia i organizacji materiału. Pan Piotrowski zdecydował się na styl pisania obfitujący w zdania wielokrotnie złożone, pełne niuansów, rozbudowanej metaforyki i wieloznacznych fraz – jest to styl, który buduje złożoną sieć emocji między tekstem a czytelniką, ale zarazem frustruje i utrudnia śledzenie wywodu. Przykładem może być zwrot „literary ecosystem” (lub „cultural ecosystem”), który pojawia się w pracy kilkakrotnie i który otwiera nowy zakres znaczeń, ale nie jest opatrzony komentarzem: biorąc pod uwagę ilość tego typu zwrotów, niemożliwe wydaje się poświęcenie im należytej uwagi i namysłu. Ten swoisty nadmiar informacji, wyrażen, terminów czy krytycznych deklaracji jest w mojej opinii szkodliwy dla rozprawy – podejmowanie zbyt wielu wątków i wysuwanie licznych propozycji badawczych zakłóca logikę wywodu. Liczne dywagacje nie ułatwiają namysłu nad tekstem, nie służy temu także organizacja tekstu i nie zawsze logicznie uzasadniony podział na akapity (zdarzają się też akapity zajmujące kilka stron). Zaznaczyć jednak należy, że tego typu problemy występują przede wszystkim w pierwszych rozdziałach pracy, części poświęcone analizie utworów mają o wiele bardziej przemyślaną i logiczną strukturę i napisane są wyszukaną angielszczyzną.

Cztery rozdziały poświęcone analizie powieści awangardowych są w mojej ocenie najbardziej wartościową częścią rozprawy. Rozdział drugi poświęcony jest twórczości B. S. Johnsona i przedstawia analizę powieści *Travelling People* (1963), *Albert Angelo* (1964) i *Trawl* (1966). W rozdziale trzecim pan Piotrowski analizuje powieści *Buster* (1961) i *Europe after the Rain* (1965) Alana Burnsa; w rozdziale czwartym *Berg* (1964) i *Passages* (1969) Ann Quin; w rozdziale piątym *Sleep Has His House* (1947), *Who Are You?* (1963) i *Ice* (1967) Anny Kavan. Pan mgr Piotrowski proponuje wnikliwe, oryginalne i klarowne odczytania książek, umiejętnie wykorzystuje zaplecze teoretyczne do omówienia wybranych problemów, udanie łączy teksty teoretyczne i krytyczne z własnymi intuicjami, wykazuje się świetną znajomością narzędzi narratologicznych. W każdym z rozdziałów autor przyjmuje inne ramy interpretacyjne, umieszczając twórców i analizowane utwory w różnych kontekstach społecznych, ideologicznych, teoretycznych i krytycznych. Wszystkie odczytania

zaproponowane przez pana Piotrowskiego są przekonujące i odpowiednio udokumentowane i stanowią wartościowy wkład w badania nad omawianymi książkami. Za szczególnie interesujące uważam fragmenty poświęcone analizie powieści Burnsa *Europe after the Rain*, którą pan Piotrowski umieszcza w ciekawym kontekście artystycznym i społecznym; omówienie *Berg* Ann Quin, które może służyć jako przykład twórczego użycia źródeł krytycznych i budowania argumentacji; oraz interpretację powieści *Ice* Anny Kavan, w której autor odwołuje się do pojęcia abiektu i afektu. Na podkreślenie zasługuje umiejętność uważnego czytania (*close reading*) trudnych tekstów, do których niewątpliwie należą analizowane powieści i których eksperymentalny charakter może prowadzić do impasu interpretacyjnego. W tym przypadku jest wręcz odwrotnie: pan Piotrowski nie tylko proponuje przekonujące odczytania powieści i dostrzega niuanse znaczeniowe, ale także wykazuje dużą wrażliwość w interpretowaniu i pisaniu o tematach trudnych, takich jak przemoc czy autoagresja – przykładem może być empatyczna i wyważona interpretacja obrazów przemocy seksualnej w *Passages* Ann Quin. Uznanie budzi różnorodność narzędzi i podejść stosowanych w rozprawie: pan Piotrowski odwołuje się, między innymi, do studiów nad traumą (Cathy Caruth, Dominick LaCapra, Shoshana Felman i in.); psychoanalizy w ujęciu Z. Freuda, K. Junga i J. Lacana; pojęcia abiekcji J. Kristevy; Foucaultiańskiej biopolityki i koncepcji nagiego życia G. Agambena; mechanizmów ideologicznych opisanych przez L. Althussera; *écriture féminine* H. Cixous; Bachtinowskiego karnawału; nomadycznego podejścia R. Braidotti; pojęcia performatywności J. Butler; do kłaczowych (rizomatycznych) struktur opisanych przez G. Deleuza i F. Guattariego. Równie liczne i zróżnicowane są odwołania do badań nad afektami, w tym do prac Teresy Brennan, Lauren Berlant, Bena Andersona, Sary Ahmed, Eve Kosofsky Sedgwick, Kathleen Stewart. Odwołania do dwudziestowiecznych pisarek i pisarzy eksperymentalnych tworzą bardzo dobre tło do analizy wybranych powieści i świadczą o doskonałej znajomości międzynarodowej sceny literackiej. Z jednej strony jest to ogromna zaleta pracy; z drugiej jednak sprawia, że panu Piotrowskiemu nie zawsze udaje się uniknąć wątków niezwiązanych z poetyką afektu lub ustrzec od uogólniających stwierdzeń. Aby ocenić ten aspekt rozprawy, pozwolę sobie zacytować mgra Piotrowskiego, który opisując powieść Alana Burnsa pt. *Buster* stwierdza, że „the text pulsates with raw energy; it may well be rough around the edges, but for all its crudity it does succeed in grasping the reader’s attention” (s. 374).

Rozprawa pana Piotrowskiego, mimo pewnych niedociągnięć, niewątpliwie realizuje jeden z najważniejszych celów badań literackich: przedstawia oryginalne, nowatorskie propozycje interpretacyjne i wchodzi w dialog z omawianymi powieściami i teoriami. Rola dialogu jest kilkakrotnie podkreślana w pracy, na przykład w opisie prozy eksperymentalnej jako przede wszystkim rozmowy (dialogowania) z Innością: „One could tentatively posit this sort of literature is, in essence, a grand metaphysical enquiry – a search of some higher order of existence, being, and becoming, as well as a form of dialogising with the Other” (s. xi). Podobną formę przyjmują moje pytania i uwagi do rozprawy pana Piotrowskiego. Koncepcja „afektywnej awangardy” jest bardzo ciekawą propozycją krytyczną, zastanawiam się jednak, czy nie warto byłoby nadać jej bardziej usytuowany charakter, pozwalający na mocniejsze wpisanie twórczości eksperymentalnej w konkretne warunki historyczne i społeczne. Aby to zrobić, można byłoby sięgnąć po koncepcję struktur odczuwania (*structures of feeling*) Raymonda Williamsa: termin ten jest wspomniany w rozprawie przy okazji omawiania książki B. Andersona (s. 515), sądzę, że mógłby być dobrym narzędziem do pokazania zależności między twórczością i recepcją awangardowych dzieł a kontekstem historycznym. Przyjęcie bardziej materialistycznego podejścia pozwoliłoby sproblematyzować niektóre kategorie użyte w rozprawie, jak na przykład pojęcie „prawdy”, której odkrycie, jak czytamy, było celem awangardy: „“Truth,” as it eventually turned out, was the only thing that the majority of the experimental writers would pledge their unwavering allegiance to” (s. 48). Nie oznacza to, że mgr Piotrowski pomija rolę kontekstu historycznego i ideowego – rozdział poświęcony analizie twórczości Alana Burnsa przekonująco i twórczo odwołuje się do procesów ideologicznych i społecznych – ale zdarza mu się traktować pewne pojęcia i kategorie jako ponadczasowe i niezmiennie. Kolejną kwestią, której moim zdaniem warto byłoby poświęcić więcej uwagi jest recepcja: pan Piotrowski jest jak najbardziej świadomy roli czytelniczek i czytelników w lekturze dzieł afektywnej awangardy – pisze o tym wielokrotnie w rozprawie, jednak i w tym przypadku rozważania pozostają raczej na poziomie abstrakcyjnym. Wpływ tekstu na osoby czytające wydaje się ważnym aspektem prozy eksperymentalnej, wystarczy wspomnieć, że powieść *Travelling People* Johnsona rozpoczyna się od opisu podróży ciężarówką pełną martwych zwierząt, co wywołuje bardzo specyficzny afekt i efekt. O afektach i czytaniu ciekawie pisze Nonia Williams (2019), do której prac pan Piotrowski często się odwołuje. Ciekawi mnie również, jak autor opisałby rolę awangardy w modernizmie i postmodernizmie; w rozprawie rozróżnienie między tymi okresami wydaje się niejasne, niedookreślone. Pomocne mogłyby się okazać w tym wypadku

spostrzeżenia J.-F. Lyotarda, który w artykule „*Odpowiedź na pytanie: co to jest postmodernizm?*” (1984) odwołuje się do kategorii wzniosłości i tego, co nieprzedstawialne, by opisać różnice między postmodernizmem a modernizmem. Chciałabym także poznać zdanie autora na temat roli płci, nie tylko na poziomie reprezentacji (o czym pan Piotrowski pisze), ale też w działaniach awangardy (np. w kontekście anty-kobięcych stwierdzeń w futurystycznym manifestie Marinettiego). Ostatnia drobna uwaga dotyczy Lawrence’a Sterna, słusznie przywołanego w pracy w kontekście eksperymentów z powieścią, warto jednak pamiętać, że Stern jest autorem nie tylko *Tristrama Shandy*, ale także *Podróży sentymentalnej* i miał znaczący wpływ na rozwój powieści sentymentalnej, która przyczyniła się do przewartościowania sposobu myślenia o znaczeniu emocji w życiu jednostki i społeczeństwa – końcowym efektem sentymentalizmu, jak twierdzi Ann Wierda Rowland (1996), było stworzenie wizji „afektywnej ludzkości” (*affective humanity*). Powyższe uwagi nie są zarzutami, choć wskazują na niektóre aspekty, które pan Piotrowski mógłby omówić, gdyby nie zdecydował się na tak szeroki zakres materiału.

W odniesieniu do opracowania reakcyjnego rozprawy, należy podkreślić, że ta bardzo obszerna dysertacja została przygotowana z bardzo dużą starannością. Formalna strona pracy nie budzi moich zastrzeżeń – przypisy i bibliografia zostały sporządzone rzetelnie, w pracy umieszczono także indeks nazwisk. Bibliografia jest wyczerpująca, autor odwołuje się do wielu wartościowych źródeł i omawia je z dużą wnikliwością i wiedzą – choć szkoda, że nie uwzględnił szerzej wyników polskich badań nad sztuką i prozą awangardową. Całość rozprawy ma logiczny układ i jest napisana bardzo dobrą angielszczyzną, na wysokim akademickim poziomie; uwagi na temat stylu wybranych fragmentów umieściłam we wcześniejszej części recenzji.

Rozprawa pana mgra Piotrowskiego jest imponującym osiągnięciem, świadczącym o bardzo dobrej znajomości omawianej (szerokiej) tematyki oraz o ogromnej wiedzy autora. Uważam, że użyte w rozprawie pojęcia, takie jak „afektywna awangarda”, staną się częścią dyskursu krytycznego i przyczynią się do rozwoju dyskusji nie tylko nad rolą awangardy, ale również studiów nad afektami. Biorąc pod uwagę zakres omówionego materiału oraz poziom wyводу, stwierdzam z pełnym przekonaniem, że przedstawiona mi do oceny rozprawa pana mgra Krystiana Piotrowskiego pt. *The Affective Vanguard: Affectivity and Somaticity in Twentieth-Century British Literature* spełnia z naddatkiem wymagania stawiane rozprawom doktorskim określone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i*

nauce, to znaczy przedstawia „oryginalne rozwiązanie problemu naukowego”, „prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie” i z pewnością dowodzi umiejętności „samodzielnego prowadzenia pracy naukowej”. Wnioskuje tym samym o dopuszczenie pana mgra Krystiana Piotrowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Krzysztof Immanuel